

УДК 330.16;338.45:63; 338.242

## СОЦІАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Лисецький А., Білюсько Т.

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, м.Київ,  
Полтавський університет споживчої кооперації України, м.Полтава

Продовольча безпека України є національним пріоритетом, а тому проблеми розвитку і удосконалення розміщення виробництва є гострими з урахуванням природного потенціалу регіонів. Багато реформаторів припускають можливість збільшення обсягів імпорту продовольства до 30% граничної потреби, наполягають на вільному пересуванні сільськогосподарської сировини і продовольства [1,5]. Альтернативною є думка про необхідність політики автаркії стосовно продовольства з огляду на національні інтереси і продовольчу безпеку [2,3,4,7]. Йдеться також про економічні переваги імпорту дешевого продовольства в порівнянні з неефективним сільськогосподарським виробництвом тощо. Аналіз показує хибність як одних, так і інших поглядів в їх беззастережному тлумаченні. Ми виходимо з того, що істина завжди конкретна, а економічна, крім того, конкретна в аналітичних моделях та імітації реальної дійсності з застосуванням формалізованих підходів з застосуванням комп'ютерних технологій.

Аналіз ситуації показує, що окремі локальні задачі можуть бути вирішені за допомогою стимулювання, пошуку господаря, відновлення почуття власності тощо. Проте парадигма національної продовольчої безпеки України та її регіонів не мо-

же обмежуватися окремими, хоча і важливими рішеннями. Національним інтересам відповість такий вектор розвитку і розміщення виробництва, який вирішує проблему комплексно з урахуванням системи змінних. Образ майбутнього буде реальним лише в тому разі, коли економічна імітаційна модель буде достатньо розвинутою. Рада з вивчення продуктивних сил України НАН України є головною науковою установою з розробки соціально-економічних пріоритетів продовольчої безпеки України (темплан 3.1.5.69) і має власні розробки, в яких міститься аналіз ретроспективи і прогноз вирішення проблеми.

Принциповими є оцінки можливих напрямків розвитку ситуації, які базуються на балансовій методологічній основі з урахуванням поняття граничних ресурсів, граничної структури і граничних обсягів сільськогосподарського виробництва, які відповідають основним критеріям соціально-економічної, агроекологічної та продовольчої безпеки. В поняття продовольчої безпеки з економічного боку вкладається наявність, стабільність і доступність ресурсів, а з соціального і естетичного – задоволення фізіологічного виживання населення регіонів.

### Методологія оцінки пріоритетів національної продовольчої безпеки регіонів

Попит на продовольство (компоненти вектора  $i$ : молоко, м'ясо, яйця, хліб, картопля, овочі, цукор, олія, фрукти і ягоди); вектора  $j$ : внутрішній ринок, експорт мінус імпорту, приріст запасів)  
Пропозиція продовольства товарними господарствами (компоненти вектора  $i$ : молоко, м'ясо, яйця, хліб, картопля, овочі, цукор, олія, фрукти і ягоди); вектора  $j$ : виробництво плюс імпорту, мобілізація запасів)  
Матричний мультиплікатор балансу попиту і пропозиції продовольства в ринкових умовах господарювання  
Трансформація балансу попиту і пропозиції продовольства до ринкових умов господарювання

1

$Y$

3

$X$

17

$x - Ax = y$

18

$(E - A)x = y$

19

$x = (E - A)^{-1}y$

20

$g = R(E - A)^{-1}y$

Ми виходимо з параметрів продовольчої безпеки України через визначений граничний споживчий коштик, сповідуємо політику автаркії при її вирішенні – основи національної продовольчої політики України, а потім визначаємо траєкторію розвитку сільськогосподарського виробництва. Тобто йдеться про формулу “продовольча безпека – агропродовольчий комплекс – сільське господар-

ство” на відміну від традиційного підходу “сільськогосподарське виробництво – харчова промисловість – продовольча безпека”. На цьому шляху є місце для конструктивних рішень і проєктів, багатовекторності розвитку, технологічним проривам на пріоритетних напрямках тощо. Загальна схема і методологія аналізу продовольчої безпеки на цьому етапі базується на балансах ос-

новних видів ресурсів продовольства, які розробляє статистика. Самодостатність сільськогосподарського виробництва в ретроспективі – це такий стан, при якому спостерігається стабільність виробництва і запасів продовольства. Але важливим також є співставлення ресурсів з суспільними потребами в окремих підкомплексах АПК.

Висновок про самодостатність українського зернового господарства, яка не викликає сумніву експертів [1,5], будемо говорити прагматично. Граничний обсяг виробництва продовольчого зерна має бути скоригованим на необхідні витрати насіння і кормів та бажані обсяги експорту продукції. В одному і другому випадках потрібно оцінити параметри зернових потоків, які найкращим чином досліджені в балансах, які розробляє і публікує Держкомстат України. Як свідчить статистика, фонд споживання зерна в Україні скоротився до граничного рівня (7,6 млн. т), експорт зерна збільшився до 6,4 млн. т за рахунок скорочення запасів. Стабільність ресурсів – один з триади показників продовольчої безпеки – не забезпечувалася виробництвом. Якщо в 1994 році ресурси зерна становили 38 млн. т, то в 2000 р – 23 млн. т. Ресурси зерна для потреб тваринництва скоротилися з 22 млн. до 11 млн. т відповідно. Таким чином, ресурси зерна в основному обертаються в сільськогосподарських підприємствах: корми, насіння і втрати становить до 70% від виробництва. Враховуючи нестабільність запасів і скорочення кормових ресурсів для виробництва продукції тваринництва слід зробити висновок про нестійкий характер продовольчої безпеки в Україні.

Важливо визначити соціальні пріоритети продовольчої безпеки, яка не забезпечується по продуктам тваринництва (молоко, м'ясо, яйця), з загрозю ураження від використання неякісних продуктів харчування. Вона виходить з проблеми повноцінних білків, які містять продукти тваринного походження і задовольняють потреби організму людини в незамінних амінокислотах. Молоко і продукти його переробки є незамінним елементом харчування людини, а для дітей – виключна можливість нормального фізіологічного розвитку без патології. На жаль, фонд споживання молочних продуктів за період так званих реформ від 1990 року скорочувався пропорційно їх виробництву в КСП і домашніх господарствах населення.

Стабільність обсягів граничного попиту на молоко не відповідає негативній тенденції скорочення виробництва молока з 18 млн. т (1994) до 13 млн. т (1999), які є недостатніми. Сучасний баланс молока є балансом з позитивною самодостатністю, але він є ганебно низьким порівняно до реальних потреб фізичного виживання населення України. Тому відновлення виробництва молока лежить серед пріоритетів національної безпеки України і вимагає програмованого розвитку. Конструктивним для побудови моделі продовольчої безпеки

України є базові пропорції, які необхідно врахувати при визначенні граничних обсягів виробництва молока.

Статистика виробництва і споживання м'яса є найбільш суперечливою з огляду на сільськогосподарський потенціал, який кореспондує з чисельністю худоби і птиці, живою масою переданої на забій тварин, виходом власне м'яса, сала, жиру, субпродуктів. Проблема балансування національного попиту і ресурсів м'яса з урахуванням якості продукції є актуальною. Національним інтересам відповідає політика автаркії на стратегічні обсяги продовольства. Ресурси м'яса безпосередньо кореспондують з чисельністю худоби і птиці, яка має негативну тенденцію до скорочення. Не визначеними лишаються питання епізоотії і захисту тварин від захворювань, зокрема пов'язаних з хімічною інтоксикацією.

Аналогічною є ситуація з виробництвом і наповненням ринку ресурсами продукції птахівництва. Граничний фонд споживання яєць в Україні визначений нами на рівні 850 тис т на рік. Статистичні оцінки ресурсів яєць в ретроспективі є недостатніми для задоволення цих потреб. Виробництво яєць в приватних господарствах не відповідає вимогам санітарного та екологічного контролю. Потенційна небезпека постачання на ринок інтоксикованих продуктів є вірогідною і становить реальну небезпеку. Національним інтересам України відповідає політика, яка опирається на законодавчих основах і державних програмах.

Подальші міркування з приводу продовольчої безпеки держави не віддаляють нас від середньої статистичної людини, а виділяють масштабність явища через оцінки стану та динаміки обсягів продовольства в цілому. Окремі автори [1] вважають, що рівень споживання основних видів продовольства ніяк не відображає продовольчої безпеки нації в цілому. Рівень і обсяги фондів споживання, хоча і пов'язані функціонально через чисельність населення, дійсно самі по собі ні про що не кажуть. Звернення до рівнів і обсягів фонду споживання набуває змісту лише за умови: 1) аналізу трендів (тенденцій) явища за ряд років; 2) порівняння фактичних і граничних рівнів (обсягів) споживання. Але новим для такого ходу аналітичної роботи, запропонований нами, полягає у системному (комплексному) виміру як фактичних, так і граничних показників за повним переліком продовольчих товарів у споживчому кошику, який відповідає певному критерію припустимої якості. Цей підхід є більш конструктивним порівняно до відомих аналітичних схем, пов'язаних з розрахунками рівня споживання окремих продуктів на душу населення.

В ході аналізу вивчається перший критерій продовольчої безпеки – наявність і обіг ресурсів продовольства в секторах: 1) ринковому; 2) позаринковому. Явище позаринкового обігу продуктів

харчування є особливою ознакою продовольчої безпеки в Україні, яка має суттєві відмінності від її оцінки за рівнем споживання окремих видів продовольства на душу населення, який знаходиться під впливом інших чинників, зокрема загальним і ринковим споживанням.

Найбільш уразливим виявився регіон Донбасу (Донецька і Луганська області). Не відповідає потребам обсяги фондів споживання в густонаселеному Південно-Таврійському регіоні, зокрема в Автономній республіці Крим. Невиправданим є втрата продовольчої безпеки Дніпропетровською та Одеською областями. Значні проблеми з продовольчою безпекою мають ряд інших областей, особливо Київська, Запорізька, Харківська.

Можна зробити однозначний висновок: альтернативи реструктуризації сільського господарства немає. Продовольча безпека нації залежить від наукового вирішення проблем підвищення продуктивності сільського господарства в цілому, його галузей і господарських формувань. Підприємництво в галузі разом з наукою здобування ефективності виробництва повинні передувати іншим підходам, зокрема вільному обігу земельних ресурсів.

#### Література

1. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2000 році. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2001. – 404с.
2. Про стратегію трансформації АПК і забезпечення продовольчої безпеки України. Наукова доповідь. (Авторський колектив: Луканюк І.І., Саблук П.Т., і інші) Київ: ІЕ НАНУ, ІМЕ УААН, Міжвідомча наукова рада НАНУ та УААН з проблем агропромислового комплексу, 2000. – 60с.
3. Шлемко В.Т., Зінько В.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення монографія. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.
4. Точилін В.О., Осташко Т.О., Городній В.В. Продовольча безпека як концепція ринкових реформ в аграрному секторі економіки України. – К.: ІЕП, 1998. – 60с.
5. Трегубчук В.М. Продовольча безпека в контексті національної безпеки держави. – К.: ІЕ, 1999. – 56 с.
6. Н.Сеперович. Продовольче забезпечення та продовольча безпека України/ Номер 5/Проект аграрної політики в Україні Університету штату Айова. Київ: UAPP, 1999. – 14с.
7. Реформування сільського господарства в Україні: широке поле/ За ред. Штефана фон Крамона-Таубаделя та Людвіга Штріве. – К.: Фенікс, 1999. – 280с.
8. Лисецький А. АПК: методологія планування розвитку регіонів/ Економіка України, 2000, № 5. – С.59-66.

УДК 658.14/17

## ГОЛОВНІ СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ СТРАТЕГІЧНОГО ІНВЕСТИВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Ястремська О. М.

Харків, Харківський державний економічний університет

Процес інвестування є складним, багатофакторним і вимагає систематизації, здійснити яку дозволить структуризація й одночасно об'єднання його складових на основі дослідження інформаційних взаємозв'язків, тобто механізму управління. Розглядаючи механізм як послідовність упорядкованих зв'язків, скоординованих по відношенню до цілей інвестування, об'єднуючих діяльність об'єкта і суб'єкта інвестування, необхідно уточнити його основні ознаки, які варто визначити як організаційні й економічні. Організаційні, тому що механізм визначає склад і послідовність дій у процесі інвестування, економічні – тому що використовує економічні цілі і методи щодо їх досягнення.

Процес інвестування зазнає впливу зовнішнього оточення, у якому варто шукати бізнес-ідею. Зовнішнє оточення доцільно розподілити на такі три основні складові. Міжнародне макросередовище, що включає такі фактори, як активність міжнародних фондових ринків, рівень національного доходу в країнах – потенційних партнерах,

обсяг чистого експорту, співвідношення курсів валют. Національне макросередовище складають фактори: циклічність розвитку економіки, безробіття, інфляція, рівень економічної активності, методи державного регулювання економіки, галузевого впливу, податкової й амортизаційної політики, монетарні дії, стандартизація і сертифікація, антімонопоольна й приватизаційна політика, політики використання природних ресурсів і ціноутворення, експертизи і захисту інвестицій, валютного регулювання, митна політика; непередбачені випадкові події, об'єднані в групи: матеріально-технічну – зміни стандартів, моди, технології, ротації джерел сировини, матеріалів, енергії й ін.; фінансову – тимчасові сплески інфляції, зміни курсів валют, погіршення економічної кон'юнктури; політичну – вибори, що збільшують ризикованість інвестування, зміни співвідношення політичних сил в органах управління на місцевому і регіональному рівнях. Мікросередовище інвестування включає фактори: прибутковості, ризику, інвести-

